

Teodor COTELNIC
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

**RUSIFICAREA BASARABIEI
SUB DOMINAȚIA ȚARISTĂ (1812-1918)**

Abstract. After the signing of the Peace Treaty between Russian and Turkish in May 16 (28), 1812 in Bucharest, the land between the Prut and the Nistru (named Bessarabia) which covered an area of 45,360 km² being bigger than the territory of the Principality of Moldova from which it was taken, was annexed to Tsarist Russia. If in the first years after the occupation the Russian Empire granted to Bessarabia some autonomy, later the last one was transformed into a Russian province, with all the Russian colonial regime's atrocities.

To create a social base of the tsarism, the Russian Empire introduces on the territory the full Russian provincial administration; for the easier Russification of the native population it was intensified the forced colonization, especially with the allophones. Soon Romanian language was removed from the official institutions, being applied a politics of Russification through administration, school and church.

Keywords: annexation, autonomy, colonization, denationalization, Russification.

1. Karl Marx și Friedrich Engels despre *Tratatul de pace de la București*

În urma semnării Tratatului de pace de la București din 16/ 28 mai 1812 între ruși și turci, ținutul dintre Prut și Nistru (numit impropriu în 1813 de țarism *Basarabia*), cu o populație de peste 490 000 de oameni, dintre care 95 la sută erau români moldoveni, cu o suprafață de 45 360 km², mult mai mare decât teritoriul Principatului Moldovei de la care a fost răpită, este anexat la Rusia țaristă. Fraudulosul tratat este ilegal, neloyal, săvârșit prin încălcarea principiilor elementare ale dreptului internațional, deoarece Imperiul Otoman ceda teritoriul ce-i aparținea Moldovei, stat vasal și nu provincie turcească. Cităm în această privință opinia întemeietorului marxism-leninismului, Karl Marx: „Turcia nu putea ceda ce nu-i aparținea, pentru că Poarta Otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, când la Karlowitz (1699), presată de poloni să le cedeze Moldo-Valahia, le răspunde că nu are de a face cu vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suveranitate! [1, p. 106].

Cu atât mai mult nu putem să vorbim de Rusia, care nu avea niciun drept să anexeze ce nu-i aparținea. Deși mai mulți istorici contemporani din fostul imperiu sovietic au abordat tema în cauză, au evitat intenționat să citeze părerile marxiste cu privire

la ocuparea Basarabiei de către Alexandru I, care a reușit să acapareze un teritoriu străin ce reprezenta un punct important pentru strategia politică a țarismului în această regiune a Europei. Cu părere de rău, afirmația tendențioasă fără niciun suport științific, precum că teritoriul dintre Prut și Nistru niciodată n-a făcut parte din vechea Moldovă, iar Basarabia nu a aparținut României, continuă să fie vehiculată și astăzi în Republica Moldova de unii istorici procomuniști, proruși sau rusificatori, așa-numiți „patrioți moldoveniști”, care încearcă să falsifice istoria Basarabiei. Iată de ce considerăm că și părerea lui Friedrich Engels – mult mai categorice – sunt binevenite și merită să fie reproduse aici în întregime: „Dacă pentru cuceririle Ecaterinei șovinismul rus mai găsisese unele pretexte – nu vreau să spun justificare, ci scuză –, pentru cuceririle lui Alexandru I nici vorbă nu putea fi de așa ceva. Finlanda este finlandeză și suedeză, Basarabia este românească, iar Polonia Congresului – poloneză. Aici nu poate fi vorba de unirea unor neamuri, risipite, care poartă nume de ruși; aici avem de a face, pur și simplu, cu un jaf” [2, p. 13].

Din economie de spațiu nu comentăm citatele de mai sus, aceasta o lăsăm pe seama cititorului.

2. Administrația țaristă în teritoriul dintre Prut și Nistru

După anexarea Basarabiei guvernul țarist a purces imediat la transformarea teritoriului acaparat într-o provincie specific rusească, promovând pentru atingerea acestui scop o politică vitregă de rusificare (prin administrație, biserică și școală), de deznaționalizare a localnicilor basarabeni de origine română prin colonizarea masivă forțată cu populație alogenă adusă de aiurea. Noua ocârmuire introduce în ținut deplina administrație gubernială rusească, interzice limba moldovenească (recte, română) din toate instituțiile din Basarabia.

Pentru a îmbuna nemulțumirea populației românești care-și părașea vetrele străbune și fugea în masă peste Prut, pentru a opri acest exod, stăpânirea rusească a fost nevoită să dea provinciei în primele decenii după anexare un simulacru de autonomie. În rescriptul din 1 aprilie 1816, dat mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, Alexandru I scria: „Dorința mea este să dau Basarabiei o administrație care să corespundă cu moravurile, obiceiurile și legile ei; toate clasele locuitorilor trebuie să aibă drepturi egale în ceea ce privește moștenirea strămoșilor” [3, p. 40].

La fel și primul act legislativ rus din 23 iulie 1812 privind constituirea administrației provizorii în Basarabia, semnat de amiralul P. S. Ciceagov, reprezentantul oficialităților de la Sankt Petersburg, stipulează că în sistemul administrativ basarabean „actele se vor întocmi în două limbi: rusă și moldovenească” [4, p. 10]. Dar această lege n-a funcționat mult. În perioada guvernării în Rusia a împăratului Nicolai I (1825-1855), considerată de unii istorici „o epocă de aur a naționalismului rus” [5, p. 81], așa-zisa autonomie din provincie a luat sfârșit. La 29 februarie 1828 Nicolai I a promulgat Regulamentele privind administrația regiunii acaparate prin care „a fost abolită bruma de autonomie acordată provinciei în baza Regulamentului din 1812 și 1818” [6, p. 114], iar limba rusă devine singura limbă oficială în sistemul administrativ din Basarabia,

numai în caz de necesitate se va traduce în limba moldovenească. În același timp s-a promovat și o politică șovină. Din cei 26 de guvernatori civili și militari ce au activat în această perioadă în Basarabia, numai Scarlat Sturdza era moldovean, iar ceilalți au fost ruși sau persoane rusificate [7, p. 3]. La rândul lor, aceștia aduceau în teritoriul basarabeian o armată întregă de oameni de încredere, deși nu cunoșteau nici limba română, nici legile locale, nici obiceiurile țării, dar care erau instalați în posturi administrative cât mai profitabile. Datele statistice ale recensământului din 1897 al populației Basarabiei încadrate în administrație, justiție și poliție după limba maternă (la 1897) prezintă următorul tablou: etnicii ruși, ucraineni și bieloruși constituiau 76 %, pe când autohtonii care au declarat limba lor maternă „moldovenească” alcătuiau doar 10,2 %. Mai amănunțit vezi: *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Populația Basarabiei încadrată în administrație, justiție și poliție după limba maternă, la 1897.

Etnia	Mediul urban		Mediul rural		În total	
	Număr	%	Număr	%	Număr	%
Ruși	1 360	62,0	365	46,8	1 725	58,0
Ucraineni	346	15,8	179	22,9	525	17,7
Bieloruși	4	0,2	4	0,5	8	0,3
Polonezi	176	8,0	45	5,8	221	7,4
Bulgari	47	2,1	15	1,9	62	2,1
Moldoveni	183	8,3	121	15,5	304	10,2
Germani	14	0,6	13	1,7	27	0,9
Greci	11	0,5	2	0,3	13	0,4
Armeni	9	0,4	1	0,1	10	0,3
Evrei	33	1,5	28	3,6	61	2,1
Alte etnii	9	0,5	7	0,9	16	0,5
În total	2 192	100	780	100	2 972	100

Sursa: Apud Dinu Poștarencu. *Eliminarea în 1828 a limbii române din sistemul administrativ al Basarabiei*, în *Limba Română* [Chișinău], 2012, nr. 5-6, p. 88.

Nici intervențiile nobililor basarabeni către administrația rusă de a fi utilizată în regiune limba populației majoritare autohtone [8, p. 17] nu au fost satisfăcute. Iată, de exemplu, răspunsul din 31 ianuarie 1830, dat nobilimii privind utilizarea limbii române în instituțiile publice din Basarabia de către contele M. S. Voronțov, guvernator general al Novorosiei și Basarabiei: „E cu neputință și nici nu este necesar de a înfăptui toate lucrările în limba moldovenească, dar pentru a-i înlesni pe locuitorii care nu știu limba rusă, eu voi interveni chiar acum pe lângă autoritățile superioare în privința învoirii de a primi în instituțiile de stat explicații verbale și oricare acte în limba moldovenească, în care să fie permisă întocmirea contractelor și oricărei afaceri, cu condiția ca în fiecare instituție de stat să fie traducători, cărora, pentru traducerea acestor hârtii, reclamanții le vor plăti pe lângă salariu sau în locul acestuia o anumită sumă de bani” [9, p. 33].

În consecință, administrația țaristă a stabilit un termen de șapte ani pentru folosirea limbii române în cadrul instituțiilor publice ale Basarabiei în cazurile încheierii contractelor, depunerii petițiilor și al altor hârtii cu caracter oficial, iar după expirarea termenului toate documentele urmează să fie prezentate în limba rusă, însoțite de original. Au urmat apoi și alte decizii, *ucazuri*, *ordonanțe* și *dispoziții administrative*, dar limba populației majoritare din provincie n-a reușit să-și îndeplinească funcția socială. De asemenea și așa-zisa autonomie a provinciei n-a reușit să se confirme.

Deoarece în perioada de după anexare (1812) limba română nu era utilizată în sferile sale substanțiale de funcționare, fiind strâmtorată și în cele din urmă substituită de cea rusă, a degradat. Ea depindea direct de glotopolitica guvernului țarist. Stagnarea ei evolutivă se explică și prin faptul că funcționarii ruși nu cunoșteau româna, iar băștinașii nu înțelegeau rusa. Vorbind de textele oficiale românești, tipărite în acest răstimp la Chișinău, cercetătoarea Lidia Colesnic-Codreanca are perfectă dreptate când conchide că „actele oficiale tipărite în limba română în Basarabia secolului al XIX-lea denotă o realitate sau, mai degrabă, o tendință lingvistică : de dialectizare a limbii române, de apropiere a ei de limba rusă, după cum erau intențiile glotopoliticii rusești” [10, p. 189].

Indiferent de faptul dacă textele oficiale erau traduceri sau scrieri originale, vocabularul lor era sărac, poluat cu tot felul de rusisme, majoritatea neadaptate la limba română. Exemplele ce urmează, spicuite la întâmplare din actele administrative ale vremii [11, 12] sunt suficient de concludente. Cităm câteva dintre cele mai frecvente: *ceastnik* „șef al poliției unui sector orășenesc”, *cilen* „membru”, *cniga* „registru”, *dellă* „dosar”, *donesenie* „pâră”, *collejschii assesor* „funcționar de clasa a VIII-a”, *collejschii sovetnic* „funcționar de clasa a VI-a”, *gorodnicii* „primar”, *ministerstvă* „minister”, *moldavschii stol* „biroul moldovenesc”, *nadel* „lot de împroprietărire”, *nacealnik* „șef”, *nacialistvo* „ocârmuire”, *oblastea* „regiune”, *Oblastia Bessarabii* „Regiunea Basarabia”, *ostanofcă* „întrerupere”, *perepis* „recensământ”, *predlojănie* „propunere”, *predpesanie* „prescripție”, *prisustvie* „instituție publică”, *pocitovaia cantora* „oficiu poștal”, *poșlinile tamojnii* „taxe vamale”, *rasporeajănia nacealstvei* „dispoziția ocârmuirii”, *slujitel* „slujbaş”, *sovetnik* „consilier”, *statschii sovetnic* „rang civil”, *upravă* „comitet executiv”, *Verhovnii Sovet* „Consiliul Suprem”, *zasedatel* „membru ales” etc. Mulțimea magistraților și funcționarilor ruși ce au invadat administrația, judecătoria și poliția locală au avut grijă să rusifice, să schilodească și frumoasele patronime românești. Compară: Ioan *Badăcov* (Bădică), Andrei *Cebanov*, Ioan *Chirilov*, Ioan *Dicesculov*, Vasile *Gheorgheianov*, Chiril *Grachilov*, Iacob *Godina*, Gheorghe *Groppa*, Petru *Ignatiev*, Vasile *Lozanov*, Andrei *Delev* (Deliu), Alexandru *Cononov* (Cunună) etc.

În fine, administrația rusească instalată în Basarabia în cei 106 ani de ocupație avea un caracter colonial, antiromânesc și a servit interesele Imperiului țarist în scopul promovării politicii sale în Balcani. Pentru atingerea acestui scop țarismul a urmărit să transforme teritoriul răpit într-o provincie specific rusească, a promovat o politică antiromânească de rusificare forțată a ținutului, de deznaționalizare a elementelor autohtone românești.

3. Colonizarea violentă a Basarabiei cu populație alogenă

După ce s-a văzut stăpână pe noul teritoriu acaparat, Rusia a și început colonizarea lui cu străini aduși din largul lumii în scopul de a schimba structura demografică a populației, de a transforma populația majoritară românească în minoritate națională, de a înveșnici dominația rusă pe această bucată de pământ bogat și roditor. Prin colonizarea masivă a provinciei țarismul a reușit să modifice structura etnică a populației Basarabiei. Astfel, dacă în 1817 – 95 % din populația regiunii o alcătuiau românii băștinași, apoi în 1897 numărul acestora constituia numai 47,58 % sau cu 47,42 % mai puțin decât în 1812 [13, p. 3]. După calculele cercetătorului științific Dinu Poștarencu, în 1887 în Basarabia locuiau 8,05 % de ruși, 19,62 % de ucraineni, 11,79 % de evrei, 2,88 % de turci, 5,33 % de bulgari, 3,11 % de germani, 47,58 % de români basarabeni și 1,10 % de alte etnii [14, p. 15].

Pentru a consolida mai mult regimul de ocupație în gubernie, guvernul de la Petersburg a majorat considerabil numărul coloniștilor ruși, ucraineni, cazaci. Imediat după sfârșitul războiului cu Turcia (1806-1812) guvernul țarist formează din cazacii ucraineni, izgoniți de Ecaterina II de pe pământurile lor, coloniile semimilitare *Acmonghit*, *Volontiri*, *Starocazacie*, *Nicolaevca*, *Constantinovca*, *Mihailovca*, *Petrovca* cu o populație de 11 488 de oameni. În 1826 au fost strămutați în Basarabia 20 000 de țărani din guberniile Cernigov, Poltava, Oriol, Kursk, Kaluga, Tambov și Reazani. Afară de coloniștii organizați, aici veneau și se stabileau o mulțime de vagabonzi, pușcăriași, dezertori, fugari. Fenomenul dat s-a intensificat până într-atât, încât administrația rusă era nevoită să-i prindă și să-i trimită (în Rusia) de unde au venit.

Politica de colonizare și rusificare se realiza prin împărțirea pământului ce aparținea țăranilor băștinași nobililor ruși și celor rusificați, fideli ocârmuirii ruse. Țarismul s-a manifestat foarte darnic față de coloniști. Numai în 1812-1835 au fost puse la dispoziția veneticilor 300 500 de desetine de pământ. Iată câteva nume: contele Karl Nesselrode a primit 10 000 de desetine, generalul Mihail Roler – 3 000, consilierul de stat Constantin Katakazi – 6 000, moștenitorii generalului Kornilovici – 6 000, generalul Ivan Sabaneev – 10 000, principele Volkovski – 10 000, colonelul Karanin – 25 000, generalul Alexandr Benkendorf – 28 000, colonelul Afanasiev – 7 000 de pământ arabil [15, p. 166-168].

În același timp le-au fost create și alte înlesniri: scutirea de impozite și de serviciul militar, sume mari de bani și materiale de construcție pentru noile case. Colonizarea și privilegiile n-au putut să nu lovească în populația română băștinașă. Sub pretextul lipsei de pământ agricol în Basarabia, guvernul rus ademenea cu diferite facilități [16, p. 66] zeci de mii de familii țărănești nevoiașe, pentru a coloniza cu ele regiunile sălbatice, sterpe, insalubre din Caucaz, Amur, Usuriisk și din alte regiuni ale imperiului.

Colonizarea cu străini a împeștriat sudul Basarabiei cu o mulțime de localități cu denumiri eterogene. Firește, cele mai frecvente sunt de origine slavă. Avem în vedere, în primul rând, denumirile rusești ca: *Kamceatka*, *Krasnoe*, *Dubovka*, *Balka*, *Maloiaroslaveț*, *Molodovo*, *Nikolaevka*, *Novorossiiskaia*, *Novo-Troițkoe*, *Petropalovskaia*, *Plahtievka*, *Russkaia Ivanovka*, *Tucikov*, *Semionovka*, *Starokazacie*, *Uspenskoe*, *Vedenskoe*, *Vișiniovka*, *Voznesenskoe*, *Zadunaevka*, *Zviodocika* etc.

Procesul de rusificare s-a răsfrânt negativ și asupra toponimelor autohtone, tradiționale. Regimul țarist căuta prin acest procedeu să rupă legătura cu denumirile tradiționale bătrânești, substituindu-le cu nume rusificate, schilodite, mutilate. Și aici nu ducem lipsă de exemple: *Bairamcea* a devenit *Nicolaevka-Novorossiskaia*, *Gura-Roșă* a fost rebotezată în *Roșanskaia Rosa*, *Bebei* – *Volontirovca*, *Alexândreni* – *Alexandrovca*, *Românești* – *Romanovca*, *Tabac* – *Bolgrad*, *Vădeni* – *Moldovca* etc.

De asemenea în dauna denumirilor locale erau oficializate denumirile turcești. Comp.: *Cetatea Albă* – *Akkerman*, *Oblucița* – *Ismail*, *Tighina* – *Bender*, *Frumoasa* – *Kagul* etc.

Prin schimbarea denumirilor teritoriale din provincie, regimul acvilei bicefale urmărea să șteargă orice urmă a caracterului național românesc din Basarabia. Chiar și toponimele de origine turco-tătare erau rusificate. Astfel, *Erdec-Burno* a fost transformat în *Utkonosovka*, *Hagi-Kurda* a căpătat denumirea *Kamâșovka* etc.

Dar, toate strădaniile țariste de a schimba structura etnografică a provinciei prin colonizare și rusificare nu prea a dat rezultatul dorit. Chiar dacă a scăzut, ponderea populației moldovenești rămâne prioritară. Conform datelor recensământului populației Basarabiei din 1897 moldovenii reprezintă 47,58 %, ucrainenii 19,62 %, iar rușii 8,05 %. Mai amplu vezi: *Tabelul 2*.

Tabelul 2. Structura etnică a populației Basarabiei conform recensământului din 1897 (în %, potrivit sursei)

Etnia	Populația totală	Populația urbană	Populația rurală
Ruși	8,05	24,42	5,12
Ucraineni	19,62	15,75	20,31
Bieloruși	0,13	0,12	0,13
Polonezi	0,6	2,1	0,34
Bulgari	5,33	3,94	5,58
Moldoveni	47,58	14,16	53,55
Germani	3,11	0,72	3,54
Țigani	0,45	0,15	0,5
Evrei	11,79	37,18	7,25
Turci	2,88	0,12	3,38
Alte etnii	0,46	1,34	0,3

Sursa: Apud Dinu Poștarencu. *Destinul românilor basarabeni sub dominația țaristă*. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 394-395.

4. Consecințele anexării bisericii basarabene la Sinodul rus

Îndată după anexare biserica basarabeană a fost scoasă ilegal de sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei, sub care se afla, și alipită, contrar oricărei legi canonice, de Biserica Ortodoxă Rusă. Era firesc ca noua episcopie a Chișinăului și Hotinului în frunte cu ierarhul

mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, subordonată Sf. Sinod din Petersburg, să capete o organizare bisericească rusească. De la început eparhia se conducea după obiceiurile locale, întrucât nu sunt contrare legilor civile și bisericești ruse. Astfel, la 31 ianuarie 1813 s-a deschis Seminarul Teologic din Chișinău (deși cu profesori ruși și ucraineni); în 1814 Sinodul a aprobat deschiderea pe lângă eparhie a unei tipografii, dar cu multe restricții (tipărirea cărților bisericești după edițiile de la Moscova „cu litere chirilice rusești”); în 1817 (sub conducerea nemijlocită a mitropolitului Gavriil) s-a tipărit la Petersburg *Noul Testament*, iar în 1819 *Biblia* întreagă, în românește, difuzate în Basarabia, în Moldova din dreapta Prutului, dar și în Țara Românească.

După moartea mitropolitului Gavriil (30 martie 1821) scaunul arhiepiscopal din Basarabia a fost ocupat numai de ierarhi ruși și ucraineni, care aveau misiunea să proslăvească țarii ruși, Sfântul Sinod, să-i rusifice pe băștinași, să propage politica colonială totalitară a țarismului. Necunoscând limba majoritarilor autohtoni, ei nu puteau să aducă în biserică cuvântul lui Dumnezeu în românește. Procesul de rusificare a luat amploare mai ales în 1871, când scaunul arhiepiscopal din Basarabia a fost ocupat de Pavel Lebedev „unul din cei mai înverșunați dușmani ai neamului românesc” [17, p. 35]. În cei 11 ani de episcopat „a trudit” la rusificarea brutală a bisericii. Chiar din primele zile după ce s-a văzut înscăunat în funcția de arhiepiscop al Chișinăului a reușit să impună ca toată corespondența bisericească, precum și toate registrele și actele civile să fie scrise numai în rusește; a poruncit ca în toate bisericile și mănăstirile în care până atunci serviciul divin se făcea în moldovenește să se slujească în slavona bisericească și moldovenească; totodată a dispus ca în toate mănăstirile, pe lângă strana moldovenească, să se facă și câte una rusească, iar în fiecare mănăstire să fie înființată și câte o școală rusească, obligându-i până și pe călugării bătrâni să învețe limba rusă. Desigur, această măsură nu era pe placul călugărilor, „fraților mai mari”, numiți de cucernicul Pavel „inculți, grosolani, necunoscători ai limbii rusești și dușmănoși învățământului rusesc” [18, p. 28]. Pentru a alunga preoțimea moldovenească din lăcașurile sfinte, înaltul prelat a modificat până și parohiile, reducându-le numărul. A reușit în felul acesta să închidă peste 300 de biserici [19, p. 236]. În urma acestui fapt a expulzat din eparhie o mulțime de clerici români, care nu „înțelegeau” să se lepede de limba lor strămoșească [20, p. 224-230]. Iată cum este descrisă această grosolană atitudine de Ion Nistor: „Călugări și preoți octogenari, gârboviți în slujba altarului dumnezeiesc, propovăduitori ai dragostei și bune înțelegeri între oameni, erau izgoniți ca niște slugi rele și necredincioase de la altarul Dumnezeului părinților noștri, pentru că nu înțelegeau să-l proslăvească în altă limbă, decât în cea strămoșească, plăcută lui Dumnezeu și îngerilor din cer” [21, p. 234].

Nu putem trece cu vederea nici actul de vandalism fără pereche al lui Pavel Lebedev, când și-a permis să ardă toate cărțile de cult religios, tipărite în limba română. Despre acest act barbar și fără precedent cunoscutul savant și jurnalist rus Nicolai Durnovo relatează: „Toate cărțile sfinte de pe la bisericile moldovenești, tipărite cu litere chirilice în limba română, au fost depuse la mitropolia din Chișinău, unde arhiepiscopul Pavel, în curgere de 7 ani, le-a ars, încălzind cu ele mitropolia. Acest act de vandalism și fără pereche aparține domeniului istoriei” [22, p. 7].

În sfârșit, mai adăugăm că în timpul pastoratului său n-a ieșit de sub teascurile tiparniței duhovnicești nicio carte bisericească în limba română. Mai mult, el a interzis apariția publicației periodice *Buletinul eparhiei Chișinăului*, care fusese editată în două limbi (rusă și română) în intervalul 1867-1871.

Și urmașii lui Pavel la scaunul arhiepiscopal al Basarabiei (cu unele mici excepții) au continuat procesul de rusificare, promovat de predecesorul lor. Astfel, arhiepiscopul Serghie (1882-1891) a închis tipografia eparhială. Arhiepiscopul Serafim Ciceagov (1908-1914), fost colonel în armata țaristă, s-a aflat într-un conflict permanent cu clerul basarabean. El avea grijă să le amintească slujitorilor altarului bisericesc că „Basarabia și poporul moldovenesc sunt pământ și populație de guvernământ rusec. De aceea trebuie să urmărească scopurile statului și unificarea popoarelor prin limba rusească” [23, p. 104]. Având misiunea din partea Sinodului de a stăvili curentul național moldovenesc ce se accentuase atunci în Basarabia, episcopul Serafim scria în 1910 într-un raport ober-procurorului Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, m.s. Luchianov: „Lupt împotriva partidei separatiștilor care vrea să-i învețe pe moldoveni limba română literară” [24, p. 46]. Activitatea antiromânească a episcopului Ciceagov s-a sfârșit dezastruos pentru biserica basarabeană. De fapt, în timpul său a luat naștere mișcarea religioasă de la Balta sau inochentismul – mișcare ce a pus începutul descompunerii vieții eparhiale rusești din Basarabia. În fine, trebuie spus că în pofida măsurilor drastice de rusificare a lăcașurilor sfinte din provincie, oficialitățile rusești n-au izbutit să omoare tradiția veche din biserica românească, să stingă candela aprinsă a creștinilor basarabeni.

5. Suprimarea învățământului românesc în anii de ocupație

În istoriografia rusă din perioada țaristă, precum și din cea sovietică s-a vehiculat ideea falsă că pe teritoriul răslușit de Imperiul rus, n-ar fi existat până în 1812 instituții publice de învățământ. Contrar acestei idei eronate investigațiile cercetătorilor contemporani [25] au demonstrat că în Basarabia până la anexare au existat mai multe școli domnești, parohiale și laice, unele dintre ele funcționând până la mijlocul secolului al XIX-lea. De asemenea, a avut o răspândire largă învățământul particular și familial, frecvent în special în sate, îndeosebi în mediul slujitorilor bisericești. După cum afirmă cercetătorul Nichita Adălinoaei, „vechile școli domnești n-au fost redeschise nici la Chișinău, nici în celelalte localități, unde funcționase cu intermitențe până la 1806, deoarece administrația rusă urmărea să-și creeze școli proprii, să ducă la deznaționalizarea populației românești” [26, p. 34].

Îndată după 1812 noua stăpânire țaristă a desființat aproape toate școlile „vechi” românești, substituindu-le cu cele de tip rusec. În primele decenii după anexarea la Rusia procesul de instruire și educație continua să se desfășoare în limba română, de regulă, în școlile rurale organizate din inițiativa preoților. Autoritățile țariste urmăreau ca din primele școli ale învățământului elementar de stat deschise în Basarabia, să fie folosite

toate mijloacele „pentru a-i învăța pe locuitorii acestei regiuni recent anexată limba comună a Imperiului” [27, p. 47] și nicidecum limba națională. Româna a funcționat în școlile laice basarabene nu ca limbă de instruire, ci a fost utilizată numai în scopul predării și învățării limbii ruse de către elevii băștinași. Afară de aceasta, drept urmare a politicii de rusificare promovate de către oficialitățile țariste, în 1866-1867 limba română a fost exclusă din sistemul de stat de învățământ, simultan au fost reduse în mod considerabil numărul școlilor bisericești și laice. În 1912 erau în Basarabia 1 709 școli primare, dintre care niciuna singură în limba română. În opinia istoricului Ion Nistor „o anomalie mai mare și o nedreptate mai strigătoare la cer nici că se poate ca aceea de a opri copiilor de a învăța în limba lor și de a se ruga lui Dumnezeu în limba părinților lor” [28, p. 254-255].

După 1867 Rusia nu a deschis nicio școală românească, dimpotrivă, cele care mai funcționau până atunci au fost închise, în același timp li s-a permis nemților, bulgarilor și evreilor să-și deschidă școlile lor naționale. N-au avut sorți de izbândă nici nenumăratele tentative ale unor nobili și intelectuali basarabeni [29, p. 28-66], care cereau de la diriguitorii de la Sankt Petersburg menținerea ca obiect de studiu a limbii române în sistemul de învățământ public din Basarabia [30, p. 207-216]. De asemenea, a fost neglijat în timpul dezbaterilor din Duma de Stat proiectul de lege privind școlile primare, când românii basarabeni nu li s-a permis să aibă școlile lor. Cu o majoritate de voturi ale lui Krupenski, Purișchevici, Ghepețki, Șoltuz și alții Duma le-a refuzat basarabenilor dreptul la învățământ în limba maternă [31, p. 48-49]. De abia în 1917 la intervenția Comisiei Școlare Moldovenești limba română a fost inclusă în programa învățământului laic.

Autoritățile ruse erau interesate să-i mențină pe românii basarabeni în ignoranță și analfabetism, manifestând totodată o grijă mare pentru instruirea tinerei generații de coloniști. Bunăoară, în 1853 în satele din județul Chișinău existau numai 13 școli pe lângă biserică, iar în toată Basarabia – doar 159 de asemenea școli ce cuprindeau 1 279 de băieți și fete. Ei învățau carte sub îndrumarea vreunui preot sau diacon pentru o taxă de 50 cop. pe lună, anumite provizii și munci pe pământurile bisericești. În timp ce în coloniile bulgare, nemțești sau în stanițele căzăcești școlile se aflau în clădiri speciale, unde pe copii îi instruiam învățători cu studii respective. În 24 de școli nemțești, profesau pedagogia 24 de învățători, care instruiam 45 677 de elevi. În coloniile bulgare erau 23 de școli cu 24 de învățători și 494 de elevi. Evreii aveau în vremea ceea 122 de școli cu 1 957 de elevi. La românii basarabeni un elev revenea la 394 de persoane, pe când la nemți, bulgari sau evrei – unul la 21 de persoane [32, p. 6]. Și mai gravă era situația în școlile medii, în care românii basarabeni erau lipsiți de dreptul de a învăța în ele.

În școlile ruse din provincie aproape tot corpul didactic era recrutat numai din elementele velicoruse sau rusificate. Cei mai mulți dascăli erau veniți din alte gubernii. Ei nu cunoșteau limba română, erau lipsiți de cele mai elementare forme metodice

de predare, iar pentru a-i face pe copii să învețe mai bine, foloseau „bățul și nuiău”. Elevii români erau adesea terorizați de unii din acești dascăli șovini și de elevii ruși.

În această ordine de idei, par destul de concludente amintirile lui N. Durnovo, fost ministru al educației din imperiu, despre un învățător, care a venit într-un sat de moldoveni să învețe copiii limba rusă. „Când mă podideau câteodată amintirile, îmi apare una dintre ele, cea mai plăcută pentru mine: o grămadă de copii într-un sat moldovenesc de pe malul Nistrului, – aceste flori pământene ale Basarabiei, – ieșind de la școală scufundați în lumina soarelui, jucându-se și găngurind românește, pe când învățătorul lor, un tânăr idealist rus, venit de curând în Basarabia, îmi povestește cu lacrimi în ochi ce durere îl cuprinde: «doar asta e ca și cum m-aș fi dus în Spania să-i învăț pe copiii de acolo rusește. M-am văzut silit să-nvăț, mai întâi, eu însumi moldovenește».

Și bietul apostol al ministerului rus de învățământ a început deodată să-mi spună vesel niște zicători și cântece moldovenești la auzul cărora toți copiii au alergat, cei doi ruși ascultând cu bucurie și mândrie pe elevul lor comun! Un băiețel mic, dar serios a vrut să-l corecteze pe învățător, dar l-au oprit colegii săi. Atunci i-am dat voie să vină la mine, l-am sărutat și l-am rugat să-mi spună ce observații și corectări voia să facă. Și ne-a dat acest băiețuș o lecție bună mie și învățătorului. El a făcut să ni se descopere niște legi firești ale limbii române populare. El avea în căpușorul lui o întregă lume națională, lume pe care noi n-o cunoaștem, lume, care în limba lui de copil, era atât de frumoasă și care avea să dispară în Basarabia din vina noastră.

Atunci am înțeles eu păcatul acela imens care se face în Rusia privind pământul basarabean (...). Acum, când îmi amintesc de băiețelul acela, mă așez la masă și scriu pentru a mia și una oară că Basarabia trebuie să fie românească” [32].

Cu toate obstacolele țarismului cei mai destoinici tineri basarabeni răzbăteau totuși să-și continue studiile la universitățile din Odesa, Kiev, Harkov, Dorpat (Iuriev), Moscova, Petersburg și mai rar la Iași și București. După absolvire ei pătrundeau cu greu în instituțiile de stat din Basarabia. Cei mai mulți trebuiau să se expatrieze în Polonia, Țările Baltice, Ucraina, Caucaz sau chiar la Petersburg și Moscova. Acei care nu se supuneau cerințelor regimului țarist erau transferați în alte regiuni ale imperiului sau emigrau peste hotarele lui. Astfel, dintre cele mai strălucite figuri ale neamului românesc din Basarabia au emigrat: Bogdan P. Hasdeu, Zamfir Ralli-Arbore, Constantin Stere, N. Zubcu-Codreanu, Gheorghe Madan, Gavriil Musicescu, Ion Costin, Alexandru Averescu etc.

În serviciul rusificării românilor basarabeni era pusă și Biblioteca publică din Chișinău, înființată în 1832, ce număra în 1899 peste 20 000 de volume, dintre care niciunul în limba română.

6. Nivelul redus de instruire al românilor basarabeni

Starea deplorabilă a sistemului de învățământ din Basarabia sub dominația țaristă n-a putut să nu influențeze negativ asupra nivelului științei de carte în rândul românilor basarabeni. Către 1895, din toată populația Basarabiei de 1 935 412 de oameni erau

știutori de carte 26,2 %, constituind unul din cele mai ridicate procente de analfabetism din Europa. Nu mai puțin de 82 % dintre bărbați erau neștiutori de carte, iar în rândul femeilor procentul se ridica la 96 %. În comparație cu celelalte etnii, populația românească avea cel mai mare număr de analfabeți (cu excepția țiganilor care erau neștiutori de carte 98,2 %). Doar 10 % dintre bărbați și doar 2 % dintre femei de origine românească știau să citească și să scrie, în timp ce în rândul coloniștilor germani procentul știutorilor de carte era de 63 % (atât la bărbați, cât și la femei), al coloniștilor polonezi de 55 % la bărbați și 53 la femei, iar 49 % din populația masculină evreiască era știutoare de carte, în vreme ce la populația feminină procentul se ridica la 24 % [34, p. 523-528]. Mai detaliat vezi: *Tabelul 3*.

Tabelul 3. Știința de carte a etniilor din Basarabia conform recensământului din 1897 (în %)

Etnia	Sex masculin	Sex feminin
Ruși	39,9	21,1
Ucraineni	15,3	3,1
Bieloruși	42,3	11,5
Polonezi	55,6	52,9
Bulgari	31,4	6,4
Moldoveni	10,5	1,7
Germani	63,5	62,9
Țigani	0,9	0,9
Evrei	49,6	24,1
Turci	21,1	2,4
Alte etnii	56,0	8,1

Sursa: Apud Dinu Poștarencu. *Destinul românilor basarabeni sub dominația țaristă*. Chișinău, 2012, p. 418-419.

Așadar, cu toate măsurile drastice întreprinse de guvernul țarist procesul de rusificare și lichidare a sistemului de învățământ românesc din Basarabia nu a izbutit completamente. Dacă în orașe, cu populație eterogenă, s-a reușit doar parțial, apoi în satele moldovenești populația de rând refuza să însușească limba rusă. Această formă de rezistență împotriva regimului de ocupație a determinat, în linii mari, nereușita politicii de rusificare a școlii românești din Basarabia.

Concluzii

Acestea fiind spuse, rămâne să adăugăm că în cei 106 ani de stăpânire rusească a Basarabiei guvernul țarist n-a făcut nimic pentru populația românească și dezvoltarea ei culturală. În urma colonizării forțate și a rusificării brutale, provincia încorporată

cu violență în cadrul imperiului a suportat indubitabil și unele schimbări. Prin politica sa de deznaționalizare ocărnuirea țaristă a izbutit să interzică limba română din toate instituțiile, din școală și biserică, a reușit să rusifice parțial orașele, o parte din boierime și preoțime, dar n-a obținut să-și realizeze planurile în măsura dorită, în special, în localitățile rurale, unde țăranii fiind lipsiți de școli în limba maternă și de posibilitatea de a se ruga lui Dumnezeu în limba strămoșilor, au opus rezistență și nu s-au transformat în velicoruși. Astfel stând lucrurile, noua gubernie Basarabia nu s-a contopit cu Rusia, n-a fost asimilată de imperiul moscovit din cauza deosebirilor de concepție dintre populația rusească din imperiu și cea românească cu datinile, obiceiurile străbune și limba sa maternă diferită.

Totodată considerăm că nu este de prisos să reamintim cititorului nostru contemporan că „în patru secole, turcii păgâni nu au putut săvârși în Moldova și Valahia atâtea mișelii, câte au făcut pravoslavnicii ruși în Basarabia, timp de 106 ani (...) dacă turcii ne-au prădat rodul muncii noastre, dacă ei ne-au impus birul sângelui nostru, rușii nu s-au mulțumit numai cu aceasta, ci au căutat să ne pângărească sufletul, să ne batjocorească limba și să ne omoare însăși ființa noastră etnică” [35, p. 3]. Cam acesta ar fi în general adevărul istoric privind rusificarea Basarabiei sub dominația țaristă (1812-1918).

Referințe bibliografice

1. Karl Marx. *Însemnări despre români*. Texte, manuscrise inedite. București: Editura Academiei, 1964, p. 106.
2. Friedrich Engels. *Politica externă a țarismului rus*, în K. Marx, Fr. Engels. *Opere*, vol. 22. București: Ed. Politică, 1965, p. 13.
3. Anton Crihan. *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești*. Editura Eminescu, 1995, p. 40.
4. Dinu Poștarencu. *Destinul românilor basarabeni sub dominația țaristă*. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 10.
5. Citat după: Dinu Poștarencu: *Eliminarea, în 1828, a limbii române din sistemul administrativ al Basarabiei*, în „Limba română” [Chișinău], 2012, nr. 5-6, p. 81.
6. Dinu Poștarencu. *Destinul românilor basarabeni...*, p. 114.
7. Anton Moraru. *Instaurarea forțată a administrației țariste în Basarabia*, în „Literatura și arta”, nr. 5 (3466), 2 februarie 2012, p. 3.
8. А. Крупенский. *Краткий очерк о бессарабском дворянстве. 1812-1912*. С. Петербург, 1912, p. 17.
9. T. Boga. *Lupta pentru limba românească și ideea unirii la românii din Basarabia după 1812*. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1932, p. 33.
10. Lidia Colesnic-Codreanca. *Aspecte sociolingvistice în acte românești din Basarabia sec. al XIX-lea*, în „Omagiul Nicolae Raevschi”. Chișinău, 2010, p. 189.
11. Paul Mihail, Zamfira Mihail. *Acte în limba română tipărite în Basarabia (1812-1830)*. București, 1933.

12. Paul Mihailovici. *Tipărituri românești în Basarabia de la 1812 până la 1918*. București, 1940.
13. Anton Moraru. *Colonizarea forțată a Basarabiei cu populație străină*, în „Literatura și arta”, nr. 6 (346), 9 februarie 2012, p. 3.
14. Dinu Poștarencu. *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*. Chișinău, 2009, vol. II, p. 55.
15. *Basarabia și basarabenii*. Chișinău, 1991, p. 166-168.
16. Pamfil Șeicaru. *La Roumanie*. Madrid, p. 66.
17. Ștefan Ciobanu. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusească*. Chișinău, 1923, p. 35.
18. *Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества*. Кишинёв, вып. VI, p. 28.
19. *Труды Бессарабского Церковного...*, p.236.
20. Nicolae Popovschi. *Istoria bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși*. Chișinău, 1931, p. 224-230.
21. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău: „Cartea Moldovenească”, 1991, p. 237.
22. Н. Дурново. *Русская панславистская политика*. Москва, 1908, p. 7.
23. Citat după: Anton Crihan. *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești*: Editura Eminescu, 1995, p. 104.
24. Citat după: *Adevărul istoric în cheștiunea Basarabiei*. Berlin, 1924. Editura Evenimentul, p. 46.
25. A se vedea: Dinu Poștarencu. *Destinul românilor basarabeni...*, p. 151-246; A. Eșanu. *Contribuții la istoria culturii românești* (Moldova medievală). București, 1997, p. 338-378; Gh. Negru. *Școala țaristă – instrument de rusificare a românilor din Basarabia* (a doua jumătate a secolului al XIX-lea), în „Destin românesc”, 1996, nr. 1, p. 38-52; N. Adăniloiaie. *Învățămintul în sudul Basarabiei între anii 1857-1878*, în „Revista de istorie a Moldovei”. Chișinău, 1993, nr. 4, p. 33 etc.
26. N. Adăniloiaie. *Op. cit.*, p. 34.
27. И. Халиппа. *Очерк народного образования Бессарабии в первой половине XIX-го века*, în „Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии”. Кишинев, 1901, t. II, p. 47.
28. Ion Nistor. *Op. cit.*, p. 254-255.
29. Lidia Colesnic-Codreanca. *Limba română în Basarabia (1812-1918)*. Studiu sociolingvistic pe baza materialelor de arhivă. Chișinău: Museum, 2003, p. 28-66.
30. Dinu Poștarencu. *Destinul românilor basarabeni...*, p. 207-216.
31. Citat după: *Adevărul istoric în cheștiunea Basarabiei*, p. 48-49.
32. Sava Melega. *Distrugerea populației românești din Basarabia și Bucovina și colonizarea acestora*, în „Literatura și arta”, 29 iunie 1995, p. 8.
33. Н. Дурново. *Op. cit.*
34. Z. C. Arbore. *Basarabia secolului al XIX-lea*. Chișinău, 2001, p. 523-528.
35. Ion G. Pelivan. *Basarabia de sub oblăduirea rusească*. București, f. a., p. 3.